

Varna ir *kranklys* lietuvių ir slavų frazeologijoje bei etninėje kultūroje

Diana Plachovičiūtė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas; Vilniaus universitetas, Lietuva
El. paštas: diana.plachovicciute@fsf.vu.lt
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1546-732X>

Santrauka. Straipsnyje siekiama atsakyti į klausimą, ar *varnos* ir *kranklio* įvaizdis lietuvių frazeologijoje ir etninėje kultūroje yra panašus į kaimynų slavų, ar turi savitų ypatumų. Tiriamąją medžiagą sudaro frazeologizmai su *varnos* ir *kranklio* pavadinimais lietuvių, lenkų, baltarusių ir rusų kalbose. Nagrinėjant frazeologizmus atsižvelgiama į kultūrinį kontekstą, dėmesio skiriama *varnos* ir *kranklio* įvaizdžiui tautosakoje, liaudies tikėjimuose. Naudojamas komparatyvistinis metodas, remiamasi konvencionaliosios perkeltinės kalbos teorija. Nustatyta, kad abu paukščiai vertinami neigiamai tiek lietuvių, tiek slavų frazeologijoje ir etninėje kultūroje. *Varnos* įvaizdis neretai yra ironiškas, komiškas, o *kranklio* – dar negatyvesnis. *Varna* yra kultūrinis žioplumo simbolis, tuo tarpu *kranklys* siejamas su išmintingumu. Tiek lietuvių, tiek slavų frazeologijoje pastebima unikalių, tik konkrečiai kultūrai būdingų *varnos* ir *kranklio* vaizdinių.

Reikšminiai žodžiai: frazeologija, etninė kultūra, *varnos* ir *kranklio* įvaizdis, lietuvių kalba, slavų kalbos.

Crow and Raven in Lithuanian and Slavic Phraseology and Ethnic Culture

Summary. The aim of the article is to explore whether the image of the *crow* and *raven* in Lithuanian phraseology and ethnic culture is similar to that of its Slavic neighbors or exhibits distinctive characteristics. The research material includes phraseological units in Lithuanian, Polish, Belarusian, and Russian with the components *crow* and *raven*. The analysis encompasses phraseologisms found in both vernacular and literary sources, applying the theory of conventional figurative language and the comparative method. Special attention is given to the portrayal of crows and ravens in folklore and folk beliefs. The findings reveal a predominantly negative perception of both birds in Lithuanian and Slavic phraseology and ethnic culture. The main features of the image of a *crow* and *raven*, which have developed in Lithuanian and Slavic phraseology and ethnic culture, are based on such characteristics as: black feathers, predatory behaviour, an unpleasant voice (the cry is mythologized, and it is associated with misfortunes and death). The image of the *crow* is often ironic and comical, while the image of the *raven* is much more negative. The *crow* is a cultural symbol of foolishness, while the *raven* is associated with wisdom. However, both Lithuanian and Slavic phraseology have their own peculiar images of the *crow* and the *raven*.

Keywords: phraseology, ethnic culture, the image of the crow and the raven, Lithuanian language, Slavic languages.

Received: 2023.09.05. **Accepted:** 2023.12.05

Copyright © 2023 Diana Plachovičiūtė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Ворон и ворона в литовской и славянской фразеологии и этнической культуре

Анотация. Цель настоящей статьи – сравнение образов *ворона* и *вороны*, фиксируемых в литовской фразеологии и этнической культуре, и соответствующих образов в славянских языках и культурах. Материал исследования составляют литовские, польские, белорусские и русские фразеологизмы с компонентами *ворона* и *ворон*. Анализ фразеологизмов опирается на культурный контекст и теорию конвенционального образного языка. Используется сопоставительный метод. Особое внимание уделяется образу *вороны* и *ворона* в фольклоре, народных поверьях. Установлено, что в литовской и славянской фразеологии и этнической культуре обе птицы воспринимаются негативно. Их образы базируются на таких признаках, как: чернота оперения, особенности образа жизни, крик. Образ *вороны* часто ироничен и комичен, а образ *ворона* еще более негативен. *Ворона* является культурным символом глупости, а *ворон* ассоциируется с мудростью. В литовской и в славянской фразеологии можно обнаружить уникальные черты в образах *вороны* и *ворона*.

Ключевые слова: фразеология, этническая культура, образ вороны и ворона, литовский язык, славянские языки.

Varnos ir krankliai – vieni labiausiai atpažįstamų, Lietuvoje ir kaimyninėse slavų šalyse paplitusių paukščių. Jie aptinkami miškuose, žmonių gyvenvietėse, būriais renkasi prie sąvartynų. Varnos yra pilkai juodos: galva, dalis krūtinės, sparnai ir uodega juodos spalvos, o likusi kūno dalis – pilkos. Krankliai turi juodas, melsvo metalinio žvilgesio plunksnas, yra didesni už varnas [FP2 92–96]. *Kranklys* – lietuvių zoologijos terminas [DLKŽ], tačiau frazeologijos ir tautosakos pavyzdžiuose dominuoja jo sinoniminiai pavadinimai *varnas* ir *juodvarnis*. Žodžių pora *varna* ir *varnas* bendra baltų-slavų kalboms: pr. *warne* ir *warnis*, lenk. *wrona* ir *wron*, rus. *ворона* ir *ворон*, brus. *варона* ir *воран*. Etimologija nėra visiškai aiški, gali būti ide. šaknies **uer-* „deginti, juodinti“ vedinys [IEW 1166]. Pavadinimą *wron* iš lenkų kalbos vartosenos išstūmė žodis *kruk*, kilęs iš kranklio balso pamėgdžiojimo [BE 826], analogiškai, imituojant garsažodžius, galėjo atsirasti lietuvių *kranklys* ir baltarusių *крумкач*.

Apie varnos ir kranklio vaizdinį užsimenama keliuose lietuvių ir slavų mokslininkų darbuose. Minėtina R. Racėnaitės [2005] publikacija apie mirtį pranašaujančius gyvūnus, tarp jų varną, senojoje lietuvių kultūroje. Ji pastebėjo, kad lietuviai jau nuo seniausių laikų varnos karkimą ir neįprastą kitų gyvūnų elgesį laikė artėjančios mirties ženklu. A. Karpovičienė [2010], remdamasi lietuvių, latvių ir rusų kalbų žodynų medžiaga ir eksperimentų duomenimis, atliko *varnos*, *varno* ir kitų ornitonimų, apibūdinančių žmogų, lyginamąjį tyrimą. Mokslininkė nustatė, kad *varna* ir *varnas* išorines žmogaus ypatybes apibūdina palyginti retai, nebent tik juoda spalva. Slavistas L. Hamplas [2012] atliko išsamų lenkų ir čekų frazeologizmų, priklausančių PAUKŠČIŲ domeniui, kognityvinį lyginamąjį tyrimą. Jo duomenimis, pagrindinė varnos ir kranklio išvaizdos ypatybė frazeologijoje – juoda spalva [ibid., 224]. J. Trederis [2005] surinko ir pagal reikšmes sugrupavo lenkų kalbos frazeologizmus su paukščių

pavadinimais. Populiariausi paukščiai lenkų frazeologijoje (eilės tvarka): žąsis, žvirblis, višta, varna, antys, gandrai, pelėda, kukutis ir gaidys, o kranklys yra vidutinio populiarumo paukštis [ibid., 215].

Šio darbo objektas – frazeologizmai su varnos ir kranklio pavadinimais lietuvių ir kaimynų slavų – lenkų, rusų ir baltarusių – kalbose. Darbe išplečiama tradicinio frazeologizmo samprata: frazeologizmais laikomi ir palyginimai. Frazeologizmai rinkti iš lietuvių frazeologijos, patarlių ir palyginimų žodynų [FŽ, LPP, PŽ], lenkų frazeologijos, patarlių ir posakių žodynų [Skor, NKPP], rusų palyginimų, priežodžių žodynų [MNS, MNP], baltarusių frazeologijos ir palyginimų žodynų [LF, VS, VM]. Lyginamosios medžiagos rasta ir kituose šaltiniuose [BNT, MP, RK, SFE]. Tyrimui atrinkti ne tik populiarūs, bet ir vietiniai, šiuolaikinėse lietuvių ir slavų kalbose retai arba visai nebevertojami, tačiau semantiškai vertingi frazeologizmai. Analizuojami tiek liaudies kalboje, tiek grožinėje literatūroje ir senuosiuose raštuose užfiksuoti frazeologizmai su *varna* ir *krankliu*. Frazeologizmai nagrinėjami remiantis D. Dobrovolskio ir E. Piirainen pasiūlyta konvencionaliosios perkeltinės kalbos teorija (*Conventional Figurative Language Theory*). Teorija teigia, kad norint paaiškinti frazeologizmų ypatybes, reikia atsižvelgti ne tik į kalbą, bet ir į kitus kultūrinis kodus: religiją, tautosaką, liaudies tikėjimus, papročius, tradicijas ir pan. Į juos atsižvelgus paaiškėja dalies frazeologizmų motyvacija [Dobrovolskij, Piirainen 2022, VII]. Kai kurie frazeologizmai yra citatos iš įvairaus pobūdžio tekstų (tautosakos, grožinės literatūros, Biblijos) arba aliuzijos į tuos tekstus [ibid., 297]. Todėl analizuojant frazeologizmus remiamasi kultūriniu kontekstu, papildomo dėmesio skiriama varnos ir kranklio įvaizdžiui etninėje kultūroje. Siekiama nustatyti, ar varnos ir kranklio įvaizdis lietuvių frazeologijoje ir etninėje kultūroje yra panašus į kaimynų slavų, ar turi savitų, unikalių ypatybių. Tikslui pasiekti pasitelkiamas komparatyvistinis metodas.

Pastebėta, kad kai kurie lietuvių ir slavų frazeologizmai su *varna* ir *krankliu* yra ekvivalentiški: turi panašią leksinę, gramatinę sudėtį ir sutampančią reikšmę. Juos apibūdina terminas *frazeologiniai paralelizmai* – keliuose kalbose egzistuojantys frazeologizmai, kurių loginis–semiotinis modelis sutampa ir jie realizuojami ta pačia metafora [Szerszunowicz 2004, 207]. Nors Lietuvą ir kaimynines slavų šalis siejo glaudūs kultūriniai, politiniai ir istoriniai ryšiai, ne visų ekvivalentiškų frazeologizmų atsiradimo priežastis buvo skolinimasis. Jų ekvivalentiškumą galėjo nulemti ir bendri pastebėjimai apie varnos ir kranklio išvaizdą ir elgesį, vėliau perkelti į frazeologiją [ibid., 213–214]. Tokią nuomonę pagrindžia frazeologizmų, sudarytų su *varna* ir *krankliu*, semantinė motyvacija. Dauguma jų yra motyvuoti metaforiškai: frazeologizmų reikšmės perkėlimo pagrindą sudaro paukščių ir žmogaus išvaizdos, elgesio panašumas.

Varnos ir kranklio išvaizdos ypatumai

Ryškiausia varnos ir kranklio išvaizdos ypatybė, skirianti juos nuo kitų paukščių – juodos spalvos plunksnos. Lietuvių ir slavų frazeologijoje su krankliu ar varna lyginamas tamsaus gymio arba juodai apsirengęs žmogus: *juodas kaip kranklys (varnas, varna)*, lenk. *czarny jak kruk (wrona)*, brus. *чорны як крук (варона)*, rus. *чёрный как ворон* [PŽ; NKPP I 352; VS 223, 74; MNS 117]¹. Rusų frazeologijoje minimas nešvaros aspektas: *грязный как чёрный ворон* ‘purvinas kaip juodas varnas’ [MNS 117]. Juodi plaukai metaforiškai tapatinami su varnos, kranklio plunksna ar sparnu: *juodas kaip varno (varnos) plunksna (sparnas)*, lenk. *włosy czarne jak skrzydła (pióro) kruka* ir rus. *волосы чёрные, как вороново крыло* ‘plaukai juodi kaip kranklio sparnas (plunksna)’ [PŽ; Skor I 360, II 132; MNS 312].

Tamsumas nusakomas ironiškais lyginimais *baltas kaip varna*, lenk. *biały jak wrona*, rus. *бело, что вороново крыло* ‘balta kaip varno sparnas’ [PŽ; RK 22; MNS 312]. Baltos varnos egzistuoja, tačiau jos gana retai aptinkamos. Baltumą lemia genetinė mutacija, dėl kurios plunksnos neįgauna pakankamai pigmento. Toks gamtos ypatumas motyvuoja šių frazeologizmų reikšmes: *ieško kaip kranklys baltos patelės* ‘veltui, be reikalo’, rus. *когда ворон побелеет* ‘kada varnas pabals’ ‘niekada’ [FŽ; MNP 101]. Frazeologizmu *balta varna*, rus. *белая ворона*, brus. *белая варона* įprastai vadinamas žmogus, iš kitų išskiriantis savo pažiūromis, išvaizda, elgesiu ar kitomis savybėmis [FŽ; MNP 102; LF I 174]. Frazeologizmas yra antikinės kilmės, siejamas su romėnų poeto satyriko Juvenalio pasakymu: *corvo quoque ravior albo* ‘retesnis už baltą varną’ [JS VII, 202]. Lenkų kalbai būdingas frazeologizmas su balto kranklio vaizdiniu: *biały kruk* ‘baltas kranklys’ ‘unikalus, retas daiktas; bibliofilinė retybė’ [WSF 21].

Varna dėl savo juodumo nėra laikoma gražiu paukščiu. Lietuviai turi keletą ironiškų pasakymų, išjuokiančių nepatrauklią moters ar vyro išvaizdą: *gražus kaip kranklys (varna)*, *gražus kaip varnos perėtas* ir pan. [PŽ]. Frazeologizmų *varnų lizdas* ‘susivėlėlis, apsileidėlis’, lenk. *głowa jak wronie gniazdo* ‘galva kaip varnai lizdas’, rus. *воронье гнездо на голове* ‘varnų lizdas ant galvos’ motyvacija nesunkiai paaiškinama – susivėlę plaukai kelia asociacijas su varnų lizdu [FŽ; NKPP I 640; MNP 132]. Rusai frazeologizmu *воронье гнездо* ‘varnų lizdas’ pagal formos panašumą senovėje vadindavo ištekėjusios moters šukuoseną (plaukų pynes, surištas po tradiciniu galvos apdangalu), dabar – stebėjimo punkta, esantį seno laivo stiebo viršuje [MNP 132].

Atskiroms varnos kūno dalims frazeologijoje nėra skiriama daug dėmesio. Pagal formos panašumą, lietuviai išsišakojusias raukšles, susidariusias

¹ Darbe neverčiami tie slavų frazeologizmai, kurie sutampa su prieš tai nurodytu lietuvių frazeologizmu.

prie akių kampų, praminė *varnos nagais*, o rusai sutrūkinėjusias pėdas vadina *вороньи сапоги* ‘varnos batai’ [FŽ; MNP 594]. Rombo pavidalo audimo raštas juostose dėl panašumo su varnos akimi lietuvių ir baltarusių pradėtas vadinti *varnos akute* ir *воронья вочка* [FŽ; Tumėnas 2014, 392]. Lenkų *wronie oko* ir rusų *вороний глаз* ‘varnos akis’ yra frazeologiniai vilkauogės pavadinimai, jų nuodingos juodos uogos primena varnos akį [Hampl 2012, 222; MNP 117]. Varnos kojos pasitelkiamos norint apibūdinti negražų, sunkiai įskaitomą raštą: *iškeverzojo kaip varna su koja, keverzoja kaip varna viena koja*, rus. *нucать как ворона лапой* ‘rašyti kaip varnai koja’ [PŽ; MNS 118]². Negražios rašysenos palyginimai su tariamu varnos (ar kito paukščio) kojos keverzėjimu galėjo atsirasti dėl pastebėjimo, kad sunku įžvelgti atskirus paukščio pėdsakus, kai jie kapstosi ieškodami maisto.

Varnos žioplumas ir kranklio išmintis

Varna yra kultūrinis žioplumo simbolis lietuvių ir slavų tautose. Kultūrinis simbolis pasižymi dideliu kultūrinio konvencionalumo laipsniu, t. y. simbolišnis vaizdinys kalboje siejasi su panašiu simboliu reiškiniu kituose kultūros koduose [Dobrovolskij, Piirainen 2022, 127]. Lietuviai ir baltarusiai žioplį vadina *varna*, rusai apie tokį žmogų sako: *как ворона крылатая* ‘kaip varna sparnuota’ [LKŽ; BNT 20; MNS 118]. Frazeologijoje su varna lyginamas išsižiojėlis: *išsižiojęs kaip varna*, lenk. *rozdziawil gębę jak wrona* ‘pražiojo burną kaip varna’, rus. *рот разинуть как ворона* ‘burną išžioti kaip varnai’ [PŽ; NKPP I 621; MNS 118]. Lietuvių frazeologizmai, nusakantys besidairantį ar į ką nors žiopsantį žmogų, pasižymi variantų gausa: *žiopso kaip varna, varškę pametusi; žiopso kaip varna ant baslio; dairosi kaip varna ant tvoros; dairosi kaip varna, į dausas lėkdama* ir pan. [PŽ]. Kituose frazeologizmuose varna minima kaip žioplinėjimo priežastis: *žiūri, kur varnos lekia; žiūri, kur varnos šarkos skrenda* ‘žiopso, žioplinėja’ [FŽ]. Iš nuostabos ar dėl kitos priežasties išsižiojusiam žmogui juokaujamai sakoma: *varna įlėks į nasrus*, rus. *ворона влетит* ir brus. *ворона ўляціць* ‘varna įlėks’ [FŽ; MNP 102; BNT 77]. Vienodą leksinę struktūrą turi lietuvių ir rusų frazeologizmai, nusakantys žiopsojimą, nieko neveikimą, bevertį laiko leidimą: *varnas skaičiuoti* ir *считатъ ворон*, *varnas gaudyti* ir *ловитъ ворон*, *varnas šaudyti* ir *стрелятъ ворон* [FŽ; MNP 102]. Lietuvių kalboje randama daugiau analogiškų frazeologizmų: *varnas skaityti, varnas ganyti, varnas kaustyti, varniukus gaudyti akimis* ir pan. [FŽ]. Apskritai lietuvių frazeologijos šaltiniuose, palyginti su slavų, rasta daugiau frazeologizmų su *varna*, reiškiančių žioplinėjimą ir žiopsojimą.

² Pažymėtina, kad tiek lietuvių, tiek slavų kalbose negražų raštą dažniausiai nusako frazeologizmai su *višta*: *rašo kaip su vištos koja*, rus. *нucать как курица лапой*, brus. *пісаць як курыца лапай*, lenk. *писаć jak kura pazurem* [FŽ; MNS 327; VS 230; Skor I 368].

Kita su žioplumu susijusi ypatybė – kvailumas: *durna kaip varna*, *varnos pralesė makaulė* „ne viso proto“, lenk. *głupi jak wrona* ir brus. *дурны як варона* ‘durnas kaip varna’, rus. *воронья голова* ‘varnos galva’ [LPP; FŽ; NKPP I 672; VS 73; MNP 136]. Lietuviai varnos kvailumą pasitelkia norėdami apibūdinti gudrų, apskrų žmogų – jį priešina su varna: *ne vakarykščia varna*, *ne varniukais penėtas* [FŽ]. Gervėčiuose užrašyta frazeologizmas *Gervėčių varna* „apie nenuovokų, netikusį žmogų“ žinomas slavų kalbose: lenk. *wrona gierwiacka* ‘varna gervėtiška’, brus. *каркаць як варона гervяцкая* ‘karkti kaip varnai gervėtiškai’ „apie negerbiamo, netikusio žmogaus kalbėjimą“ [RK 22; VS 74]. Frazeologizmas veikiausiai buvo sukurtas prisimenant kokį nors nutikimą ar žmogų.

Varnos kaip žioplės įvaizdžio ištakų reikia ieškoti tautosakoje. Joje varnos žioplumas neretai vaizduojamas kartu su kitomis ydomis. Apie varnos žioplumą ir puikybę sužinome iš tradicinės pasakėčios „Varna ir lapė“ siužeto: lapė pagyrė varnos balsą, todėl varna norėdama pasipuikuoti, sukarksėjo, taip numesdama pačiuptą sūrį lapei [KB 7]. Keletas lietuvių palyginimų su varnos ir sūrio vaizdiniu yra aliuzija į pasakėčios siužetą: *patinka kaip varnai sūris*, *nunešė kaip varnai sūrį*, *ryja kaip varna sūrį* [LPP]. Tarptautinio siužeto Krylovo pasakėčioje „Varna“ išjuokiamas varnos kvailumas ir pasipūtimas. Joje pasakojama, kaip povai nupešė jų plunksnomis apsikaišiusią ir prie povų norėjusią pritapti varną; jos, likusios tik su keliomis plunksnomis, nepažino kitos varnos [KB 215]. Grupelės frazeologizmų reikšmės perkėlimo pagrindą sudaro aliuzija į šios pasakėčios siužetą: *apsirėdė kaip varna povo plunksnomis* ir lenk. *wygląda jak wrona w pawich piórach* ‘atrodo kaip varna povo plunksnomis’ nurodo neskoningą apsirengimą; lenk. *wrona w pawich piórach*, rus. *ворона в павлиньих перьях* ir brus. *варона ў паўлінавых пёрах* ‘varna povo plunksnomis’ nurodo nepelnytą, tuščią gyrimąsi [PŽ; RK 23; NKPP II 939; MNS 37; LF I 175]. Rusų ir baltarusių frazeologizmai *ni pada ni vorona* ir *ni pada ni varona* ‘nei povas, nei varna’ yra pažodinės citatos iš Krylovo pasakėčios moralo, apibūdinančios žmogų, atsiskyrusį nuo savo aplinkos ir nepritampantį kitur [MNP 475; LF II 166].

Varnos žioplumas, kvailumas – tariamos šio paukščio ypatybės, jai priskirtos žmogaus. Frazeologijoje ir tautosakoje varnos įvaizdis pasižymi komišku, akcentuojamas būtent varnos, o ne kranklio kvailumas. Iš tiesų, varnos ir krankliai laikomi protingais paukščiais, turinčiais puikią atmintį. Tačiau frazeologijoje apie jų protingumą beveik neužsimenama. Minėtinas lenkų frazeologizmas *wronami karmiony* ‘varnomis maitintas’, taikomas gudriam, išmintingam žmogui [NKP II 33]³. Kranklio išmintį galima susieti su jo ilga-

³ A. Ziemińska, nagrinėjusi XVI amžiaus lenkų ornitoniminius frazeologizmus, pažymi, kad gudrumą, išmintingumą nusakantys junginiai su *varna* šiuolaikinėje lenkų kalboje nebevertojami. Apskritai šiuolaikinėje lenkų kalboje išliko apie 10 proc. XVI amžiaus ornitoniminių frazeologizmų. Tokie

amžiškumu – tai ilgai gyvenantis paukštis. Slavų patarlėse senu krankliu vadinamas išmintingas, patyręs žmogus: rus. *старый ворон даром не каркнет* ‘senas varnas veltui nekranks’, lenk. *od starych kruków młode uczą się krakać* ‘iš senų kranklių jauni mokosi kranksėti’ [MNP 154; RK 6]. Kranklių išmintingumas, sumanumas išryškėja pasakose, jose krankliai vaizduojami kaip viską žinantys ir išmanantys: žino, kur paslėptas auksas [ATU 670]⁴, kur ieškoti gyvojo ir gydančio vandens, galinčio atgaivinti mirusįjį ar grąžinti regėjimą [ATU 315+300; ATU 315].

Varnos ir kranklio plėšrumas

Varnos ir krankliai yra plėšrūs paukščiai. Jie būriu puola didesnius už save gyvūnus: *puola kaip varnos šunį, apstojo kaip varnos vanagą*, rus. *ограбывает кого как вороны ястреба* ‘apsupti kaip varnams vanagą’ – apie agresyvius, priekabiūs žmones [PŽ; MNS 117]. Agresyviai, piktai moteriai taikomas frazeologizmas *varnos marti* [FŽ]. Įdėmiai, godžiai žvelgiantį žmogų nusako lietuvių ir slavų frazeologiniai paralelizmai: *[žiūri] kaip varna ant kaulo*, lenk. *patrzy, jak wrona w kość*, rus. *смотреть как ворона в кость*, brus. *глядзець як варона на коць* [PŽ; RK 22; VM 125]. Varnos ir krankliai minta ne tik vabzdžiais, sėklomis, bet ir kitų paukščių jaunikliais ir kiaušiniais, mažais gyvūneliais [FP2 94]. Todėl rusai nepaklusnų naminių gyvūnelių juokaujamai vadina *вороний корм* ‘varnos maistas’ [MNP 315]. Šie paukščiai mėgsta nugaišusių gyvulių mėsą, ją pastebi iš tolo [FP2 95], toks polinkis atsispindi palyginimuose *patiko kaip varnai maita*, lenk. *czeka jak kruk ścierwa* ‘laukia kaip kranklys dvėselienos’ [PŽ; NKPP I 364]. Prie dvėselienos jie lekia pulkais, dideliu greičiu: *sulėkė kaip varnai [prie padlienos]*, lenk. *zlecieli się jak kruki na ścierwo*, rus. *налететь как вороны*, brus. *злятацца як вароны на здыхляціну* [PŽ; NKPP II 282; MNS 117; VS 75]. Karo, maro metais varnos ir krankliai lesdavo mirusių žmonių kūnus, dėl to atsirado pasakymai: *laukia kaip varnai maro metu, po vainų varnai tunka* [LPP]. Varnos ir krankliai nujaučia, kur yra dvėselienos: *Kur maita, ten bus ir varnos*, lenk. *Kruki się tam zlatają, gdzie ścierw jaki poczuwają* ‘Krankliai ten sulekia, kur dvėselieną pajaučia’ [LKŽ; RK 5]. Jie susiburdavo vietovėse, kur greitai prasidės karas [SRS 85; RK 27], arba ten, kur jis bus pralaimėtas [LTR 725/357; RK 28].

Daug variantų turinčioje lietuvių karinėje-istorinėje baladėje „Ir atlėkė juodas varnas“ randamas juodo varno, atnešančio iš mūšio lauko baltą ranką su aukso žiedu, vaizdinys, pranešantis apie kario žūtį: *Atlėkė juodas varnas, Atnešė baltą ranką. Ir aukso žiedelį* [OŽD 111]. Tiek ši baladė, tiek vaizdi-

frazeologizmai neretai yra paprastos leksinės sudėties, folklorinės ar antikinės kilmės [Ziemińska 2014, 64–65].

⁴ Numeris nurodo pasakos tipą tarptautiniame pasakų kataloge ATU, leidžiančiame ieškoti analogiškų pasakų kitų tautų folklore.

nys varno, atnešančio žinią apie mirtį, žinomi slavų tautose [OžD 360; SDr I 435–436]. Kai kurios dainos ar atskiri vaizdiniai į lietuvių liaudies dainų repertuarą veikiausiai atėjo iš slavų, pvz.: partizanų daina „Juodas varne, juodas varne“, kurioje partizanas varno prašo artimiesiems pranešti apie jo mirtį, yra identiška rusų baladei „Чёрный ворон“: *Juodas varne, juodas varne, Ko suki man virš galvos Nesulauksi, juodas varne, Iš manęs tu sau aukos* [SŠD 298]. Viena iš priežasčių, lėmusių juodo varno vaizdinio populiarumą karo tematikos dainose – varninių paukščių polinkis sukiotis aplink mirusiųjų kūnus, lesti dvėselieną. Makabriškai atrodo šių paukščių įprotis pradėti lesti nuo mirusiųjų akių: pirmiausia iškapoja akis, minkščiausia kūno dalį, tada snapą įbeda į smegenis [Rowland 1978, 35]. Lietuvių partizanų dainose apdainuojamas varnas, kapojantis mirusiojo akis: *Varnai jam akis iškapojo* [LTR 6221/63]. *Ir akis išplėš kur varnas prie Neries* [LTR 6449/42].

Apskritai lietuvių ir slavų frazeologijoje bei etninėje kultūroje varno, arba kranklio, įvaizdis yra negatyvesnis nei varnos. Rusų ir baltarusių frazeologijoje randamas varno, trokštančio kraujo, vaizdinys. Rusai šiuo vaizdiniu nusako godumą, naudos siekimą: *глядеть как ворон крови* ‘ieškoti kaip varnui kraujo’, *жаден как ворон крови* ‘gobšus kaip varnas kraujo’, *ждать как ворон крови* ‘laukti kaip varnui kraujo’ [MNS 117]. Baltarusiai juo apibūdina pikto kėslių turėjimą: *як воран крыві жалаіць* ‘kaip varnui kraujo trokšti’, *круціцца што воран над кроўю* ‘sukinėti kaip varnui virš kraujo’ [VM 122; VS 87]. Gamtoje varnos, krankliai ir kiti plėšrūnai retai puola savo būrio narius, tuo remiantis veikiausiai susiformavo lotyniškos kilmės patarlė *Cornix cornici oculos non effodiet*, įspėjanti, kad vienodų interesų žmonės vienas kitam nekenks: *Varnas varnui akies nekerta*, rus. *Ворон ворону глаз не выклюет*, brus. *Крумкач крумкачу вока не выдзеўбе*, lenk. *Kruk krukowi oka nie wykole* [LPP; SFE 305–306].

Žinojimas, kad po mirties žmogaus ar gyvulio kūnas gali tapti varnų grobiu, motyvuoja lietuviškus frazeologizmus, kurie neturi atitikmenų slavų frazeologijoje: *varnoms kristi* ‘mirti’, *pilvą nešti varnoms* ‘mirti’, *varnoms sulesinti* ‘nudvasinti, t. y. badu numarinti’, *varnos dera* ‘greit dvės (apie arkli)’ [FŽ]. Lietuvių ir slavų frazeologijoje įamžintas varnų bei kranklių polinkis stverti ir nusinešti rastus kaulus kuo toliau, norint juos ramiai sulesti. Frazeologizmai *varna (varnas) neatneš kaulų*, brus. *куды крумкач касцей не заносіў* ir rus. *куда ворон костей не заносил* ‘kur kranklys kaulų neužnešė’, *где вороны не летают* ‘kur varnos neskraido’ [FŽ; BF I 609; MNP 101–102] apibūdina labai nutolusias, atokias, sunkiai pasiekiamas vietas. Lietuviai nevengia vulgaresnių variantų: *varna nenunešė (neatnešė) šūdo* ‘labai toli’ [FŽ]. Gamtoje varna grobį nusineša įsikibusi nagais arba laikydama snape. Frazeologizmai *varnos panešamas, varna paneštų įkirtusi, penkių varnų nešamas*, rus. *ворона*

на когтях унесём ‘varna naguose nuneš’ [FŽ; MNP 102] nusako lieso, menko sudėjimo žmogų arba gyvulį. Apie liesą žmogų lietuviai sako, kad varna neturėtų ko lesti: *varna nepalestų (neprilestų), varna negautų kąsnio (kirčio)* ir pan. [FŽ].

Kiti varnos ir kranklio elgesio ypatumai

Varnos ir krankliai – triukšmingi paukščiai, keliantys skardžius ir erzinančius garsus. Garsus ar įkyrus kalbėjimas apie neigiamus dalykus lietuviams ir slavams primena paukščių krankimą: *kranksi kaip varna (juodvarnis)*, rus. *каркать как ворона (ворон)*, brus. *каркаць як варона*, lenk. *krakać jak wrony* ‘krankti kaip varnoms’ [PŽ; MNS 117–118; VM 122; NKPP II 186]. Varnos balsas neretai laikomas bjauriu, todėl negražus, neharmoningas dainavimas primena varnos krankimą: *gieda kaip varna ant tvoros (kuolo), dainuoja kaip varna eglės viršūnėje* [PŽ]. Garsiai šūkaujantis, nerimstantis žmogus lyginamas su varna: *rėkia kaip varna prieš lietų, rėkia kaip varna prieš darganą, gieda kaip varna prieš šaltį* [PŽ]. Tokie palyginimai atsirado pastebėjus, kad varnos, krankliai prieš orų permainas pradeda triukšmauti: *Varnos prieš lietų suka didelius ratus ir rėkia* [LTR 4253/442]. *Varnas kurkia – bus darganos* [LTR 4180/456]. Baltarusių kalboje rasti keli palyginimai susiję su oro spėjimais: *крычаць як варона на дождж* ‘rėkti kaip varnai prieš lietų’, *расхадзіцца як варона на дождж* ‘įsismarkauti kaip varnai prieš lietų’ [VS 74].

Palyginimai *gieda kaip varna prieš bėdą, krunksi kaip varnai prieš nelaimę* [PŽ] susiję su liaudies tikėjimais, kad varninių paukščių krankimas – nelaimės ženklas: *Nelaimę iškrankia varna* [LKŽ]. Juose galima įžvelgti senosios baltų pasaulėžiūros bruožų. Istorikas P. Einhornas (1627) rašė, kad „iš varnų ir kranklių kraupaus kranksėjimo spėjama apie besiantinančią artimo giminaičio mirtį, apie gresiantį karą bei kitas liūdnas žinias“ [BRMŠ III 592]. Slavų kultūroje varnos ir kranklio balsai nuo seno buvo mitologizuojami. Lenkai manė, kad varnų, kranklių krankimas virš žmogaus galvos ar jo namo yra nelaimės, mirties ženklas [RK 27–28], tai atsispindi palyginime *kraczą jak wrony na nieszczęście* ‘kranksi kaip varnos prieš nelaimę’ [NKPP III 771]. Pasak baltarusių, krankianti varna – nelaimės pranašė [BM 69]. Rusai kranklio krankimą laiko blogu ženklu, pvz.: ant cerkvės ar namo stogo krankiantis kranklys perspėja apie artėjančią mirtį [SDr I 436], iš tokių tikėjimų atsirado frazeologizmas *зловещий ворон* ‘grėsmingas kranklys’, ‘nelaimę pranašaujantis, šurpius dalykus kalbantis žmogus’ [MNP 101].

Lietuvių ir slavų frazeologijoje aptinkamas varnų, lekiančių į šiltuosius kraštus, vaizdinys, nurodantis ilgą, lėtą ruošimąsi: *ruošiasi kaip varna į dausas (užmarį) lėkti*, lenk. *wybiera się jak wrona do cieplic* ir brus. *збірацца куды як варона ў вырай* ‘ruošiasi kaip varna į šiltuosius kraštus’ [PŽ; NKPP

III 271; VS 73]⁵. Jų reikšmę motyvuoja žinojimas, kad varnos yra žiemojantys paukščiai ir į šiltuosius kraštus neskrenda. Frazeologizmuose *į dausas lėkti (išlėkti) su varnomis* juok. „mirti“, *į dausas neišlėkė su varnomis* „nedings išėjęs (raminama pasigedusį)“ [FŽ] galima išvelgti senosios lietuvių pasaulėžiūros fragmentą. Dausos buvo lietuvių pomirtinio gyvenimo vieta, valdoma Dangaus Dievo, lokalizuojama ant aukščiausio kalno viršūnės, ar šiek tiek už jos [Beresnevičius 1990, 131–132]. Dausose žiemojo paukščiai ir gyveno mirusiųjų vėlės; vienas iš būdų mirusiesiems pasiekti dausas – kartu su paukščiais keliauti Paukščių Taku [ibid., 131; JB II 29].

Lietuvių frazeologijai saviti snopsančios, knopsančios ir apsirijusios varnos vaizdiniai: *snopso kaip varna ant mieto; snopso kaip varna dvėsdama; knapso kaip varna, musmirių užlesusi; knopso kaip varna, mėšlu (šūdo, miežių) apsilesusi* ir pan. [PŽ]. Iliustraciniai pavyzdžiai rodo, kad tokiais frazeologizmais gali būti apibūdinamas girtas arba senas žmogus, kuris sėdi nuleidęs galvą ir snūduriuoja: *Girtas beknobso kaip varna, miežių apsilesusi. Tipu kaip varna an mieto – toksai seno gyvenimas* [PŽ]. Keli frazeologizmai susiję su žiovuliu: *žiovuja kaip varna ant lietaus* [PŽ], brus. *бу ворона зехаць* „kaip varnai žiovauti“ [VS 75]. Frazeologizmų *varnas plėšyti* „žiovauti“, *varnelę užmušti* „nusižiovauti“ [FŽ] motyvacija nėra visiškai aiški, galbūt karkianti, snapą pražiojusi varna panaši į plačiai žiovaujantį žmogų.

Lietuje ar kitaip sušlapęs žmogus panašus į šlapią varną: *kaip varna sušlapęs*, lenk. *zmokły jak wrona* ‘šlapias kaip varna’, brus. *змокнуць як варона* ‘sušlapti kaip varnai’ [PŽ; Skor II 615; VS 74]⁶. Slavų kalbose *šlapia varna* (rus. *мокрая ворона*) gali būti vadinamas lėtas, apatiškas žmogus arba vangis, nepatraukliai atrodanti moteris: brus. *як мокрая варона* ‘kaip šlapia varna’, rus. *сидеть как ворона намокну на изгороди* ‘sėdėti kaip varnai sušlapusiai ant tvoros’ [MNP 102; VS 74; MNS 118]. Bendras rusų ir baltarusių frazeologizmas *пуганая ворона* ir *пужаная варона* ‘baidyta varna’ apibūdina bailų, baikštų žmogų [MNP 102; LF I 175]. Tai dalis slavų patarlės, aiškinančios, kad žmogus dėl patirtų išgyvenimų, nelaimių pradeda bijoti to, kas nekelia jokios grėsmės: rus. *Пуганая ворона и куста боится*, brus. *Пужаная варона і куста байца* [MP 117]. Patarlė pažodžiui išversta į lietuvių kalbą: *Baidyta varna ir krūto bijo* [LPP]. Viena varna yra lengvas grobis plėšrūnams, dėl to vienišam, bejėgiui žmogui, dažniausiai moteriai, rusai ir baltarusiai taiko veikiausiai dėl fonetinio panašumo susidariusius palyginimus: *один как ворона без обороны* ‘vienas kaip varna be apsaugos’, *у мене як у вароны – няма абароны* ‘aš kaip varna – neturiu apsaugos’ [VM 124].

⁵ Lietuvių ir slavų frazeologijoje aptinkami ir kitų paukščių, lekiančių į šiltuosius kraštus, vaizdiniai: liet. *ruošiasi kaip kėkštas į dausas (užmari) lėkti*, lenk. *wybiera się jak sójka za morze* [FŽ, NKP III 789].

⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad lietuvių ir slavų kalbose populiariesnis sušlapusio žmogaus gretinimas su šlapia višta, o ne varna: *šlapia kaip višta*, lenk. *zmokły jak kura* [PŽ, Skor II 615].

Varniniai paukščiai turi polinkį griebti blizgančius arba šviesius daiktus, tai galėjo lemti šių frazeologizmų motyvaciją: *varna nuneš* „sakoma apie pernelyg išsipuošusį“, lenk. *kradnie jak kruk* ‘vagia kaip kranklys’ [FŽ; NKPP II 192]. Lietuviai nešvariam, nenorinčiam praustis vaikui juokaujamai sako, kad varna supainios su varniuku: *varna nuneš per vaiką* [FŽ]. Frazeologizmas susijęs su varnos balso pamėgdžiojimu: *Varna, jeigu vaikas burnos nenusiprausęs, sako „Mano vaikas! Mano vaikas!“* [LTR 2489/99]. Panašios struktūros frazeologizmas *varna nuneš už vaiką* vartojamas priešinga reikšme „sakoma apie pernelyg išsipusčiusį“ [FŽ].

Varnos vaizdinys pasitelkiamas norint nusakyti prastai augančius, žemus javus: *varna matyti, varna matytis, varnai nėra kur pasislėpti* [FŽ; LKŽ]. Kiek paaugusiems javams nusakyti vartojamas frazeologizmas *varna kavojasi* [FŽ]. Frazeologizmai susiję su gamtos stebėjimu: jei per Jurgines javai tiek paaugę, kad juose gali pasislėpti varna, laukiama geras derlius: *An Jurgio varna rugiuose kavojas – geri rugiai* [LKŽ]. Panašus gamtos stebėjimas randamas lenkų bei baltarusių kultūroje: per Šv. Vaitiekaus dieną (balandžio 23 d.) jau varna pasislėptų rugiuose [RK 22], jei per Šv. Mikalojaus dieną (gegužės 22 d.) varna pasislepia rugiuose, tikima, kad bus geri rugiai [VK 217]. Tačiau besislepiančios varnos vaizdinys neužfiksuotas slavų frazeologijoje.

Grupė lietuviškų frazeologizmų, sudarytų su *varnos*, *varno* pavadinimais, nusako netinkamą žmogaus elgseną, netikusius dalykus: *po varnų* „netinka“, *po varnos galvai* „per vėlai, ne laiku (daryti ką ir pan.)“, *varnais nueiti* „niekais virsti“, *varnų kaustyti išėjo* „pasidarė niekam tikęs, pasileido“, *nuvažiavo Krokuvon varnų kaustyti* „pasidarė niekam tikęs“ [FŽ]. Greičiausiai jų motyvacija susijusi su neigiamu varnos vertinimu, plg. *varniškas* „prastas, netikęs“ [LKŽ]. Slavų kalbose nerasta netinkamumą pabrėžiančių frazeologizmų su *varna*.

Varnos ir kranklio ryšys su mitinėmis būtybėmis

Lietuvių ir slavų frazeologijoje neatsispindi varnos ir kranklio santykis su mitinėmis būtybėmis, tačiau jis atsiskleidžia tautosakoje ir liaudies tikėjimuose. Vienas iš velnio zoomorfinių pavidalų – kranklys arba varna. Lietuviai tikėjo, kad velnias gali pasiversti krankliu [LTR 4551/241], sakmėse velnias audros metu slėpdamasis nuo Perkūno pasiverčia varna [JB IV 136], krankliais ar varnomis pasivertę velniai atėjęs laikui sulekia pasiimti parduotos kunigo sielos [JB III 400]. Raganos gali pasiversti krankliais [JB II 133] arba paversti jais žmones [ATU 451]. Kai kuriose mitologinėse sakmėse krankliais ar varnomis pasiverčia aitvarai – turtus šeimininkams atnešančios būtybės [JB IV 156].

Varnos ir kranklio – piktųjų jėgų paukščių vaidmuo nėra būdingas tik lietuviams, panašūs motyvai randami slavų tautose. Lenkai tikėjo, kad kranklį sutvėrė velnias [RK 9], nusidėjėlio sielos pasiimti atskrenda varnomis ar kran-

kliais pasivertę velniai [SDr I 435]. Baltarusių tautosakoje varna pasivertusi blogoji dvasia neša savo šeimininkams turtus [SDr I 437]. Rusai manė, kad velnias gali pasiversti krankliu [SRS 500]. Kai kuriose Baltarusijos vietovėse tikėta, kad negerų žmonių sielos po mirties pasiverčia varnomis ir krankliais [BM 69], toks tikėjimas randamas ir rusų kultūroje [SDr II 166]. Varnos ir krankliai su velniu ir kitomis nelabosiomis būtybėmis veikiausiai pradėti sieti dėl savo juodumo. Kultūriškai juoda spalva siejama su blogiu ir nelaimėmis [Rak 2007, 141].

Išvados

Varna ir *kranklys* žymi skirtingus varninių šeimos būrio paukščius, tačiau lietuvių ir slavų frazeologijoje bei etninėje kultūroje abu pavadinimai dažnai vartojami sinonimiškai. Toks sutapatinimas gali būti susijęs su paukščių išvaizdos, elgesio ir balso panašumais. Ryškiausia priešprieša tarp varnos ir kranklio įžvelgiama apibūdinant žmogaus nuovoką. Varna yra kultūrinis žioplumo simbolis lietuvių ir slavų tautose, veikiausiai susiformavęs dėl tautosakos įtakos. Kranklys tautosakoje vaizduojamas kaip išmintingas, viską žinantis paukštis, tačiau frazeologijoje protingo žmogaus nelinkstama lyginti su krankliu. Varnos įvaizdis neretai yra komiškas, pasižymintis ironija, o kranklio – negatyvesnis. Galbūt todėl lietuvių ir slavų frazeologijoje dominuoja *varna*, o ne *kranklys*.

Pagrindiniai varnos ir kranklio įvaizdžio ypatumai, išryškėję lietuvių ir slavų frazeologijoje bei etninėje kultūroje: plunksnų juodumas, plėšrumas (mitimas dvėseliena, mirusiųjų akių kapojimas), nemalonus krankimas (balsas mitologizuojamas, siejamas su nelaimėmis ir mirtimi). Tautosakoje ir mitologijoje varna ir kranklys atlieka piktųjų jėgų paukščių vaidmenį, siejami su mitinėmis būtybėmis. Lietuvių frazeologijai būdingas apsiričiusios ir snopsančios varnos vaizdinys. Lietuviai, skirtingai nei slavai, varnos vaizdiniu frazeologijoje nusako virtimą niekais, netikusius dalykus, prastus javus, negražią išvaizdą, mirtį. Tik rusų ir baltarusių frazeologijoje randami kraujo trokštančio varno, baidytos ir vienišos varnos vaizdiniai. Lenkų frazeologija išsiskiria balto kranklio vaizdiniu, reiškiančiu unikalų daiktą ar bibliofilinę retenybę.

Šaltinių santrumpos

ATU – UTHER, H. J., 2004. *The types of international folktales: a classification and bibliography based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. V. 1–3. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

BE – BAŃKOWSKI, A., 2000. *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T. I. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

BM – САНЬКО, С., ВАЛОДЗІНА, Т., ВАСІЛЕВІЧ, У., 2004. *Беларуская міфалогія. Энцыклапедычны слоўнік*. Мінск: Беларусь.

BNT – ФЯДОСІК, А. С., 1979. *Беларуская народная творчасць. Выслоўі*. Мінск: Навука і тэхніка.

- BRMŠ – VĒLIUS, N. (sud.), 2003. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. III. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, URL: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>
- FP2 – LOGMINAS, V. (sud.), 1991. *Lietuvos fauna: Paukščiai, 2 d.* Vilnius: Mokslo.
- FŽ – PAULAUSKAS, J. (red.), 2001. *Frazeologijos žodynas*, URL: <https://ekalba.lt/frazeologijos-zodynas>
- IEW – POKORNY, J., 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern, München: A. Francke.
- JB – BALYS, J., 1998–2004. *Raštai*. T. I–V. Vilnius: LLTI.
- JS – *Juvenal and Persius*, 2004. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- KB – КРЫЛОВ, И. А., 1956. *Басни*. Москва: Наука.
- LF – ЛЕПЕШАЎ, І. Я., 2008. *Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы*. Т. I–II. Мінск: Беларуская энцыклапедыя.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, prieiga: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>
- LPP – *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, elektroninis sąvadas, prieiga: <http://archyvas.liti.lt/elpp/lt>
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.
- MNP – МОКИЕНКО, В. М., НИКИТИНА, Т. Г., 2007. *Большой словарь русских поговорок*. Москва: ОЛМА Медиа Групп.
- MNS – МОКИЕНКО, В. М., НИКИТИНА, Т. Г., 2008. *Большой словарь русских народных сравнений*. Москва: ОЛМА Медиа Групп.
- MP – МОКИЕНКО, В. М., 2012. *Давайте говорить правильно. Пословицы в современном русском языке*. Москва: ОЛМА Медиа Групп.
- NKPP – KRZYŻANOWSKI, J. (red.), 1969–1978. *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. T. I–IV. Warszawa.
- OŽD – BASANAVIČIUS, J. (sud.), 1998. *Ožkabių dainos*, 1 k. Vilnius: LLTI.
- PŽ – VOSYLYTĖ, K. (sud.), 2014. *Palyginimų žodynas*, prieiga: <https://ekalba.lt/palyginimu-zodynas>
- RK – MAJEWSKI, E., 1900. *Rodzina kruków w mowie, pojeciach i praktykach ludu polskiego. Wisła* T. XIV. Warszawa: Skład główny w księgarni E. Wendego i S-ki.
- SDr – ТОЛСТОЙ, Н. И. (ред.), 1995–1999. *Славянские древности*. Т. I–II. Москва: Международные отношения.
- SFE – ГОНЧАРОВА, Н. А. (ред.), 2014. *Мудрость слова сквозь века и народы: десятиязычный словарь фразеологических эквивалентов*. Минск: Беларуская навука.
- Skor – SKORUPKA, S., 1967–1968. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Т. I–II. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- SRS – ГРУШКО, Е., МЕДВЕДЕВ, Ю., 1995. *Словарь русских суеверий, заклинаний, примет и поверий*. Нижний-Новгород: «Русский купец» и «Братья славяне».
- SsD – LEDAS, V., RIMKUS, H. (sud.), 1990. *Sušaudytos dainos: Džiūkijos partizanų dainos*. Vilnius: Vaga.
- VK – ВАЛОДЗІНА, Т. В., КУХАРОНАК, Т. І., 2015. *«Ядраное жыта гаспадара кліча...»: календарны год у абрадах і звычаях*. Мінск: Беларуская навука.
- VM – ВОЛОДИНА, Т. В., МОКИЕНКО, В. М., 2018. *Русско-белорусский словарь сравнений*. Минск: Беларуская навука.

VS – ВАЛОДЗІНА, Т. В., САЛАВЕЙ, Л. М., 2011. *Слоўнік беларускіх народных параўнанняў*. Мінск: Беларуская навука.

WSF – FLICINŃSKI, P., 2012. *Współczesny słownik frazeologiczny*. Poznań: Wydawnictwo IBIS.

Literatūra

BERESNEVIČIUS, G., 1990. *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasauležiūroje*. Vilnius: Gimtinė, Taura.

DOBROVOLSKIJ, D., PIIRAINEN, E., 2022. *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.

HAMPL, L., 2012. *Ptactwo we frazeologii czeskiej i polskiej. Konceptualizacja – obraz – odzwierciedlenie*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Naukowe ATH.

KARPOVIČIENĖ, A., 2010. Ornitomorfinis žmogaus apibūdinimas lietuvių, latvių ir rusų kalbose, *Baltistica*, 45(2). 285–299.

RACĖNAITĖ, R., 2005. Gyvūnai mirties pranašai senojoje kultūroje. In USAČIOVAITĖ, E. (sud.). *Gamta ir religija*. Vilnius: Versus aureus, 178–205.

RAK, M., 2007. *Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza (na tle porównawczym)*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum.

ROWLAND, B., 1978. *Birds with Human Souls. A Guide to Bird Symbolism*. Knoxville: University of Tennessee Press.

SZERSZUNOWICZ, J., 2004. Paralelizmy frazeologiczne w analizie komparatywnej, *Białostockie Archiwum Językowe*, 4. 207–220.

TREDER, J., 2005. *Nazwy ptaków we frazeologii i inne studia z frazeologii i paremiologii polskiej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

TUMĖNAS, V., 2014. Baltų ir slavų tekstilės geometrijų raštų pavadinimų (nomenklatūros) ir pavidalų (formos) bendrybės. In CIVJAN, T., ZAVJALOVA, M., JUDŽENTIS, A. (sud.; red.). *Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos*. Vilnius: Versmė, 384–402.

ZIEMBIŃSKA, A., 2014. Szesnastowieczne frazeologizmy z nazwami ptaków we współczesnej polszczyźnie. In PRZYKLENK, J. (red.). *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 55–67.

Diana Plachovičiūtė, jungtinės Vilniaus universiteto bei Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto etnologijos mokslo krypties doktorantė.

Diana Plachovičiūtė, doctoral student in Ethnology at Vilnius University and the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Диана Плаховичуте, докторант Вильнюсского университета и Института литовской литературы и фольклора.